

фортеці Чембало», **Ю.Л. Бєліка** (Керч) «Елементи гідротехнічної системи фортеці «Ені-кале», **М.М. Болгова, С.М. Прокопенко** (Білгород) «М.П. Кондаков і класична давнина Північного Причорномор'я», **І.О. Завадського** (Сімферополь) «Будівельна кераміка з розкопок середньовічної садиби Ескі-Кермена», **О.В. Зінько** (Сімферополь) «Пізньоантичний житлово-господарчий комплекс із розкопок Тірітаки», **О.О. Зінько** (Керч) «Зображення птахів у пан-тікапейських склепах IV—V ст. до н. е.», **Н.Л. Кучеревської** (Київ) «Реставація античної стели зі збірки лапідарію», **О.С. Мавріна** «Кримське ханство і генуезька Кафа напередодні завоювання (1466—1475 рр.)», **Т.А. Матковської** (Керч) «Неопубліковані стели із керченського лапідарію», **В.Є. Науменко** (Сімферополь) «Візантійська фема і політичні процеси в Тавриці в середині IX — початку X ст.», **Л.Ю. Пономорьова** (Керч) «До історії археологічного вивчення салтово-маяцького поселення на городищі Тірітака», **В.Ф. Радочина** (Сімферополь) «Палеопатологічні аспекти дослідження давнього населення (за матеріалами некрополя біля с. Лучисте)», **К.Б. Фірсова** (Москва) «Розкопки

Г.Д. Філімончикова на некрополі городища Керменчик 1879 року», **Ф.Х. Хайбулаєва** (Сімферополь) «Рукопис XIX ст. про Крим».

У заключній дискусії було підбито основні підсумки VII Боспорських читань та обговорено питання подальших археологічних конференцій на Боспорі. Всі учасники конференції наголосили на високому рівні доповідей і постерів та чудовій підготовці форуму. З нагоди конференції було видано чергові 10-й та 11-й томи «Боспорських досліджень», а також збірку наукових матеріалів міжнародної археологічної конференції «Боспорские чтения. Вып. VII. Боспор Киммерийский и варварский мир в период античности и средневековья. Ойкос» / Ред.-сост. В.Н. Зінько. — Керчь, 2006. — 368 с. Також відбулася презентація нового тому археологічних колекцій із зібрання Керченського історико-культурного заповідника. Колектив авторів на чолі з М.Г. Абрамзоном і художній редактор видавництва «Мистецтво» А.Л. Прибега репрезентували каталог «Клады античных монет» (К.: Мистецтво, 2006. — 240 с.: ил. (Нумизмат. коллекция. — Т. 1. — Рез. на англ. яз.).

Одержано 03.11.2006

СВІТЛОЇ ПАМ'ЯТІ ВАЛЕНТИНИ ОЛЕКСІЇВНИ ПЕТРАШЕНКО

14 грудня 2006 р. залишила нас і цей світ Валентина Олексіївна Петрашенко.

Валентина Олексіївна Тимченко народилася 14 грудня 1950 р. у с. Чемер Олишевського р-ну на Чернігівщині. У 1968 р. вона зі срібною медаллю закінчила боярську СШ № 3. Ще школяркою Валентина Олексіївна захоплювалася туризмом та краєзнавством, їздила з друзями в Карпати, Крим, на Кавказ. Навички, отримані у турпоходах, допомогли їй у майбутньому під час роботи в багатьох експедиціях. Участь у роботі Зарубського загону (під керівництвом Є.В. Максимова) Канівської експедиції ІА АН УРСР 1969 р. мала для молоді дівчини вирішальне значення не лише у виборі професії (того ж року вона вступила на вечірнє відділення історичного факультету Київського державного університету),

але й дала змогу назавжди закохатись у привабливу таємничість цього регіону, вивченню пам'яток якого Валентина Олексіївна присвятила усе своє життя.

Студенткою вона брала участь у розкопках таких відомих археологічних пам'яток, як Пилипенкова Гора і Бабина Гора. Валентина Олексіївна послідовно пройшла всі посадові шаблі Інституту археології, почавши працювати лаборантом відділу слов'янської і середньовічної археології у квітні 1973 р. Отримавши в 1975 р. університетський диплом із відзнакою, В.О. Петрашенко почала працювати старшим лаборантом відділу ранньозалізного віку, а у 1977 р. її було переведено до лабораторії камеральної обробки археологічних матеріалів. Це знайомство з археологічним матеріалом різних епох та територій (крім Канівщини, Валентина Олексіївна працювала на Дністрі (1975)

© В.К. КОЗЮБА, 2007

та Чернігівщині (1977–1978)) дало змогу В.О. Петрашенку чудово орієнтуватись у ньому, що дуже знадобилося під час вивчення багаточасових пам'яток. У 1978–1981 рр. Валентина Олексіївна навчалася в аспірантурі, а 1982 р. успішно захистила кандидатську дисертацію на тему «Лісостепове правобережне Подніпров'я у VIII–X ст.» З 1986 р. вона працювала науковим, а з 1989 р. — старшим науковим співробітником Інституту археології.

Валентина Олексіївна вдало поєднала у своїй діяльності можливості польового дослідника та кабінетного вченого. Понад 20 польових сезонів, проведених нею заступником та начальником експедицій, принесли їй колосальний досвід, який дав змогу успішно досліджувати складні багаточасові пам'ятки та робити оперативні публікації за отриманими матеріалами. Вона ніколи не цуралася взяти на розкоп лопату й розчистити пічку, житло чи яму, і цей особистий приклад надихав інших учасників експедиції на невтомну працю, допомагав студентам-практикантам засвоїти нюанси та делікатність процесу археологічних розкопок.

Бездоганна й чітка організація як процесу самих розкопок, так і експедиційного побуту завжди приваблювала колег Валентини Олексіївни до її виїздів у поле. Влітку 1986 р., після Чорнобильської трагедії, її експедиція гостинно прийняла до себе співробітників із кількох відділів Інституту.

На зламі 1970–1980-х рр. В.О. Петрашенко разом із Є.В. Максимовим успішно досліджували багаточасове городище біля с. Монастирок, за результатами робіт на якому було підготовлено монографію «Славянские памятники у с. Монастырек на Среднем Дніпре» (1988). Знайдені

на цій пам'ятці 15 житлових комплексів VIII—X ст. ввели у науковий обіг зразки яскравої матеріальної культури того часу: від посуду і побутових предметів до конструкції жител, а саме городище на сьогодні залишається найбільшою серед розкопаних придніпровських пам'яток ранньодержавного періоду.

У 1985, 1987–1989 рр. Валентина Олексіївна досліджувала поселення в урочищі Козаків Яр біля с. Ходосівка під Києвом, де на площі близько 2,5 тис. м² було виявлено 14 жител VIII–IX ст. Це поселення цікаве тим, що є однією з небагатьох правобережних пам'яток, що належать до волинцевської культури.

У той час (1986–1989) дослідниця також очолювала розкопки Григорівського поселення на березі Дніпра. Під час роботи цієї масштабної експедиції було здійснено комплексне дослідження групи пам'яток: багаточасового поселення VIII–XIV ст., ґрунтового могильника та низки різночасових пам'яток в окрузі. На площі близько 2,5 тис. м² було розкопано понад 100 об'єктів — жител, будівель, ям, горнів, 40 поховань. Повний аналіз цієї пам'ятки В.О. Петрашенко здійснила у своїй монографії «Древнерусское село по материалам поселений с. Григорова» (2005), де, крім польових матеріалів, було опубліковано результати її реконструкції давнього ландшафту, оцінено соціальний та демографічний характер пам'ятки. Її новаторський підхід реалізувався у залученні до вивчення матеріалів із цієї пам'ятки колег-фахівців із суміжних галузей — палеоботаніки, остеології, антропології, результати роботи яких доповнили цю яскраву монографію.

У 1990–1991 рр. експедиція під керівництвом В.О. Петрашенка проводила розкопки поселення VIII–XIV ст. біля с. Бучак (урочище Рожана криниця), а в 1993–1994 рр. — на поселенні в урочищі Ревутове поблизу с. Григоровка та м. Канев. Одночасно Валентина Олексіївна проводила значні за обсягом розвідки у басейні р. Віти під Києвом та на узбережжі Канівського водосховища, в результаті яких було виявлено десятки нових пам'яток, а понад 300 каталогізовано та нанесено на топографічні карти. Ці матеріали було опубліковано у виданнях «Археологічні пам'ятки басейну р. Віти у Київському Подніпров'ї» (препринт, 1993) та «Узбережжя Канівського водосховища (каталог археологічних пам'яток)» (1999).

В останнє десятиліття, коли фінансування археологічних досліджень значно скоротилося, В.О. Петрашенко організувала невеликі рятувально-охоронні роботи на Канівщині в районі Трахтемирова, Монастирка та Бучака. Валентина Олексіївна щиро переймалася збереженням пам'яток археологічної спадщини, тому актив-

но працювала у київському та черкаському обласних осередках УТОПК, займала активну позицію під час створення (1994) та розбудови Трахтемирівського історико-культурного заповідника. Для популяризації історико-археологічної спадщини цієї території нею разом із Є.В. Максимовим було видано книгу «Трахтемирів. Подорож у давнину» (2001).

Багатий досвід у вивченні матеріальної культури середньовічних сільських поселень дав змогу В.О. Петрашенку підготувати великі розділи в колективних монографіях «Південноруське село IX–XIII ст.» (1997) та «Село Київської Русі» (2003). У них Валентина Олексіївна, спираючись на отримані в останні десятиліття матеріали з розкопок пам'яток (насамперед власних), подала сучасне бачення наукових проблем, пов'язаних із цією тематикою. Загалом, коло питань, яким приділила увагу Валентина Олексіївна у своїх публікаціях (усього понад 80), є надзвичайно широким. Серед них питання технології виготовлення та хронології кераміки (окрему монографію «Слов'янська кераміка VIII–IX ст. лісостепового правобережного Подніпров'я» було опубліковано в 1992 р.), землеробства й скотарства, ткацтва

і прядіння Середнього Подніпров'я VIII–X ст., структури заселення лісостепу у давньоруський час, вивчення житла, внутрішньої забудови садиб у слов'янський та давньоруський час (розділ колективної монографії «Давні поселення України» (2005)), проблеми охорони та вивчення археологічних пам'яток тощо. Кілька статей В.О. Петрашенку було присвячено літописним племенам, зокрема контраверсійній проблематиці полян (1994, 1998).

У 1991–2002 рр. Валентина Олексіївна виконувала обов'язки вченого секретаря Спеціалізованої ради з захисту дисертацій. Вимогливість і вправність цієї чарівної жінки, поєднані з приятним ставленням до дисертантів, допомогли багатьом колегам, які приїздили з різних куточків України, швидко оформлювати необхідні документи та передавати їх до ВАКУ.

Валентина Олексіївна Петрашенку була для нас яскравою квіткою, яку повсякчас супроводжував аромат життя. І залишиться вона тією зіркою, що завжди спостерігатиме із нічного неба за археологами і прислухатиметься до їхніх розмов біля багаття...

В.К. КОЗЮБА

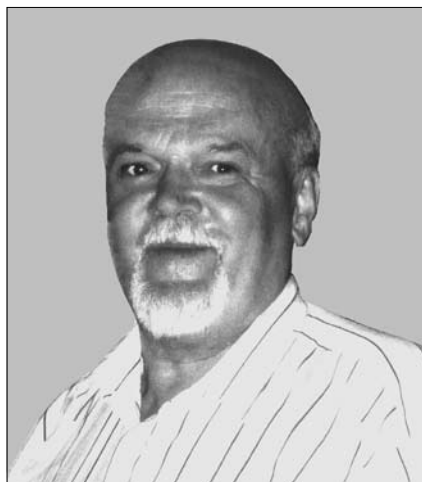
ЄВГЕН ВАСИЛЬОВИЧ ЧЕРНЕНКО (05.10.1934—03.01.2007)

Інститут археології НАН України та відділ археології раннього залізного віку з глибоким сумом сповіщають, що в ніч на 3 січня 2007 р. на 73-му році життя пішов у Вічність видатний український археолог, найвизначніший знавець воєнної справи скіфів, доктор історичних наук, професор Євген Васильович Черненко¹.

Є.В. Черненко, як і деякі інші представники старшого покоління українських скіфознавців, відіграв особливу роль у формуванні та розвитку київської школи археології раннього залізного віку, яку очолював професор О.І. Тереножкін.

¹ Детальніше про біографічні дані Є.В. Черненка див.: До 65-річчя Є.В. Черненка // Археологія. — 1999. — № 3. — С. 149—151.

© С.А. СКОРИЙ, 2007

Внесок Є.В. Черненка у скіфознавство дуже значний. Євген Васильович багато років присвятив активним польовим дослідженням. За